

УДК 347.965(477)

Л.М. МОСКВИЧ,

докт. юрид. наук, проф., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7339-3982>

GSCID: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=uhT8fz4AAAAJ&hl>

РОЛЬ АДВОКАТУРИ В СИСТЕМІ АДМІНІСТРУВАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Ключові слова: адвокат, адвокатура, безоплатна вторинна правова допомога, органи адвокатського самоврядування

На початку 2015 року серед вітчизняних правників розгорілася жвава полеміка з приводу того, хто повинен здійснювати управління, адміністрування й розподіл фінансування безоплатної вторинної правової допомоги – Координаційний центр з надання правової допомоги або органи адвокатського самоврядування? Поштовхом до спорів стала різка критика з боку керівництва Національної асоціації адвокатів України на адресу Мін'юсту щодо незадовільного стану справ на цій ділянці.

Попри те, що до зазначених аспектів вже звернулося чимало науковців і практиків, зокрема, П.А. Бойко, Т.В. Варфоломеєва, В.В. Гвоздій, І.В. Головань, Л.П. Ізвітова, І.В. Мокіна, І.В. Рафальська, О.Г. Яновська та інші, однак питання дотепер залишається гостро дискусійним та актуальним, при цьому від його належного вирішення напряму залежить ефективність діяльності та фінансування роботи більше 5 тис. адвокатів, залучених до надання правничої допомоги в межах системи безоплатної вторинної правової допомоги (далі – БВПД).

З огляду на викладене, метою нашої статті є визначення оптимального суб'єкта реалізації функції адміністрування безоплатної вторинної правової допомоги, а також дослідження ролі адвокатури в цій системі.

На думку частини членів Ради адвокатів України, управління, адміністрування й розподіл фінансування системи БВПД має бути вилучено зі сфери повноважень Координаційного центру з надання правової допомоги й передано до компетенції органів адвокатського самоврядування. Серед основних аргументів на користь цього вказується на загрозу втрати незалежності адвокатури та поглиблення її розколу, непрозорий порядок розподілу доручень між адвокатами про надання правової допомоги, неврахування принципу вільного вибору особою захисника, встановлення не викликаних потребою додаткових конкурсів з відбору адвокатів, високий рівень адміністративних витрат на утримання апарату системи БВПД та інші [1, с.8–12].

Необхідною передумовою для досягнення консенсусу між прихильниками [2, с.7; 3, с.19] й противниками [4, с.13; 5, с.390–393, 403] передачі функції адміністрування системи БВПД до повноважень органів адвокатського самоврядування є неупереджене з'ясування поточної ситуації, діагностика наявних проблем. Для цього важливо відійти від емоцій та особистих уподобань, здійснити широке об'єктивне оцінювання ефективності функціонування існуючої моделі БВПД. Таких досліджень в Україні небагато, але вони є. У ході всеукраїнського опитування адвокатів, що спільно проводилося за участі представників НААУ та Координаційного центру з надання правової допомоги, на запитання про особливості здійснення захисту адвокатами БВПД 53,6 % респондентів охарактеризували рівень їх роботи як добрий, 20,7 % – як відмінний [6, с.40].

Більш детальний аналіз доводів, висловлених проти чинної моделі надання БВПД, здійснено групою міжнародних експертів у лютому-червні 2016 р. в межах проекту «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні» за сприяння Ради Європи та МЗС Данії. Окрім вітчизняних фахівців, до складу моніторингової групи увійшли іноземні спеціалісти, серед яких, до речі, й автор світових наукових бестселерів [7, 8] в галузі

теорії адвокатури – британський дослідник А. Патерсон. Розглянемо основні контраргументи, сформульовані колективом вчених в своєму об'ємному звіті.

Переважає більшість зацікавлених сторін зі сфери кримінальної юстиції, опитаних під час візитів для збору даних, підтвердили переваги нової системи призначення адвокатів та високо оцінили її, насамперед, за руйнування небезпечних зв'язків між органами кримінального переслідування, прокуратурою, судами, з одного боку, і адвокатами, з іншої сторони. На думку експертів, нова система істотно зміцнила незалежність адвокатів, які надають БВПД. Призначення адвокатів спеціалізованими інституціями чи органами з надання правової допомоги є звичайною практикою в багатьох європейських країнах [9, с.10].

Аналізуючи слушні зауваження НААУ в частині нерівномірного розподілу доручень між адвокатами в окремих регіонах, автори звіту звертають увагу на вжиття конкретних заходів Координаційним центром з надання правової допомоги з метою вирішення цієї проблеми на загальносистемному та регіональному рівнях, зокрема, публікацію на веб-сайті даних про кількість призначень і суму, виплачену кожному адвокату, встановлення обмеження в 30 відкритих проваджень на одного адвоката, оприлюднення графіка чергувань тощо.

Не поділяючи стурбованість НААУ стосовно відсутності в Законі про БВПД вказівки на принцип вільного вибору адвоката, колектив дослідників дійшов висновку, що українські закони і підзаконні акти відповідають стандартам Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9, с.10].

Розглядаючи критичні зауваження в частині прозорості та взагалі існування відбору адвокатів для системи БВПД, члени моніторингової групи зазначають, що немає доказів ані того, що конкурси можуть завадити тим, хто бажає надавати правову допомогу, ані того, що їхні результати упереджені, – хоч б тому, що конкурси проводять регіональні конкурсні комісії з відбору, до складу яких

входять представники адвокатури, суддівського корпусу, громадянського суспільства з відповідних регіонів [9, с.11].

Поряд із позитивами, дослідження виявило низку недоліків та недоопрацювань системи БВПД, для усунення яких рекомендовано утворити консультативну або наглядову раду при Координаційному центрі з надання правової допомоги; публікувати правила призначення справ адвокатам у кожному регіональному центрі з надання БВПД; ухвалити об'єднаний закон про правову допомогу, який цілісно й одноманітно охоплював би усі її аспекти; чітко визначити принцип безперервності захисту в майбутньому Законі про БВПД та/або Стандартах якості; продовжити оцінювати кожен запит про призначення адвоката на окрему процесуальну дію, зроблений на підставі ст.53 КПК України, перед кожним призначенням адвоката і, де це не суперечить закону, відмовляти у такому призначенні; зменшити роль Мін'юсту в поточному управлінні та діяльності системи БВПД шляхом усунення Мін'юсту від відповідальності визначати, коли слід проводити конкурси з відбору адвокатів, які надають БВПД, а також визначати порядок і елементи цього конкурсу; посилити незалежність Директора Координаційного центру з надання правової допомоги шляхом запровадження процедури публічного призначення на цю посаду із остаточним затвердженням відповідної кандидатури Кабінетом Міністрів України [9, с.10, 13, 27, 44, 91–96] та інші.

Таким чином, доцільним вбачається збереження існуючого механізму адміністрування й фінансування системи БВПД Координаційним центром з надання правової допомоги поряд із реалізацією сформульованих міжнародними експертами рекомендацій з подальшого удосконалення організації та діяльності цієї інституції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Система безоплатної правової допомоги в Україні: поточні проблеми та рекомендації щодо її реформування / Звіт, підготовлений

Національною асоціацією адвокатів України: затверджений рішенням РАУ : від 13.11.2015 р., № 125 – К. : НААУ, 2015. – 15 с.

2. Изовитова Л. Принцип невмешательства / Л. Изовитова // Юридическая практика. – 2015. – № 36. – С. 1, 7.

3. Гвоздїй В. Система БПД потребує негайних реформ / В. Гвоздїй // Вісник Нац. асоціації адвокатів України. – 2015. – № 10. – С. 19.

4. Яновська О. Г. Відгук офіційного опонента на дисертацію Вільчик Т.Б. «Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України» / Яновська О. Г. – К., 2016. – 22 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Vilchik/vidguk3.pdf>.

5. Іваницький С. О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система : монографія / С. О. Іваницький. – Київ : Інтерсервіс, 2017. – 800 с.

6. Пріоритетні напрями реформування

кримінальної юстиції України: бачення адвокатів: результати всеукраїнського опитування адвокатів / Проведено в межах проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» за підтримки НААУ, ААУ, Координаційного центру з надання правової допомоги, ГО «Об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу». – К., 2014. – 44 с.

7. Paterson A. Lawyers and the public good: democracy in action? / A. Paterson. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 218 p.

8. Paterson A. Professional competence, peer review and quality assurance in England and Wales and in Scotland / A. Paterson, A. Sherr // Alberta Law Review. – 2008. – Vol. 45. – № 5. – PP. 151–168.

9. Оцінювання системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні у світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи: Звіт, підготовлений в межах проекту Ради Європи «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», фінансованого урядом Данії. – К. : Офіс Ради Європи в Україні, 2016. – 96 с.

Москвич Л. М. Роль адвокатури в системі адміністрування безоплатної вторинної правової допомоги в Україні / Л. М. Москвич // Форум права. – 2017. – № 1. – С. 124–126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_1_23.pdf

Проаналізовано різні підходи щодо оцінки існуючої моделі надання адвокатурою безоплатної вторинної правової допомоги. Зроблено висновок про доцільність збереження наявного механізму адміністрування й фінансування системи безоплатної вторинної правової допомоги Координаційним центром з надання правової допомоги.

Москвич Л.М. Роль адвокатури в системі адміністрування безоплатної вторинної правової допомоги в Україні

Проанализированы различные подходы относительно оценки существующей модели оказания адвокатурой бесплатной вторичной правовой помощи. Сделан вывод о целесообразности сохранения существующего механизма администрирования и финансирования системы бесплатной вторичной правовой помощи Координационным центром по предоставлению правовой помощи.

Moskvich L.M. The Role of Advocacy in the Administration of System of Free Secondary Legal Aid in Ukraine

Different approaches regarding the evaluation of the existing model of providing advocate for free secondary legal aid were analyzed. The author has made the conclusion about the appropriateness of the existing mechanism of administration and financing of the system of free secondary legal aid Coordination center for providing legal aid.